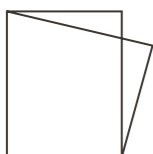

Ny ph.d.-afhandling: "Min kuglepen er en sporhund, når jeg læser" – et kognitivt etnografisk studie af læseprocesser

Ph.d.-forsvar: november 2022

Malene Jensen, lektor,
ph.d., Center for
Skole og Læring,
Professionshøjskolen
Absalon

*Han rynker på næsen, kniber øjnene sammen.
Hun retter på tøjet, han rækker ud efter mobilen.
Hun peger med kuglepennen, skriver.
Han rejser sig, går væk, kommer tilbage.
Han griner, hun sukker, hun stirrer.
Han bladrer i papirerne, hun scroller på skærmen.
Hun løfter bunken, holder den tættere på ansigtet.
Hun tager et papir, hun flytter papiret.*

Ovenstående kunne være beskrivelser af et hav af forskellige hverdagsaktiviteter, som fx det at vågne en tidlig morgen eller skabe overblik over en indkøbs-seddel. Beskrivelserne er imidlertid alle forbundet med én og samme slags aktivitet, nemlig lærerstuderendes læsning af faglitteratur som forberedelse til undervisning. Beskrivelserne afspejler diversiteten og kompleksiteten af mikrohandling, der udføres, når vi læser – som læsere sidder vi ikke helt

stille og blot lader blikket vandre hen over en skreven tekst. Læsning er en helkropslig handling, der involverer alle sanser og griber ud i omgivelserne. Empirisk kan man se, at der sker meget mere, end hvad der traditionelt er indfanget i læseforskningen, og at læsningen dermed skal bredes ud som begreb og som undersøgelsesobjekt.

Læsere er både ens og forskellige

Inden for læseforskningen ved vi således meget lidt om, hvordan læsningen faktisk foregår in situ i naturlige (dvs. ikke-eksperimentelle) læsesituationer, idet det perspektiv, der fremhæver de ensartede aspekter ved læsningen (fx afkodning), har været dominerende. Med dette ph.d.-projekt gribes en spirende tendens, hvor det kropslige perspektiv knyttes an til konkrete empiriske studier af læsning, idet analyseobjektet udvides fra at handle om indkodning-afkodning som en kompetence til at handle om den levende, situerede læser. Mit projekt placerer

"Min kuglepen er en sporhund, når jeg læser" – et kognitivt etnografisk studie af læseprocesser

sig dermed i en videnskabelig trend, der på tværs af paradigmer forsøger at forstå, hvordan levet erfaring, kropslig-kognitive processer og socio-materielle omstændigheder bidrager til en konkret praksis, her læsning.

Hypotesen er, at trods det, at læsere har fælles biologiske betingelser for at kunne læse, benytter de forskellige kropslig-kognitive strategier, som betyder, at proces og resultat (nogle gange) er og opleves forskelligt. Læsere er dermed både *ens* og *forskellige*. Kerneinteressen er at undersøge og forstå lærerstuderendes autentiske læsepraksisser, herunder de udfordringer og sammenbrud, som de oplever i deres læsning af den faglitteratur, som er knyttet til deres studie. Dette perspektiv på læsning har i forskning været mindre toneangivende, og det er dermed et videnskabeligt hul, som afhandlingen forsøger at minimere.

Et distribueret kognitivt perspektiv på læsning

Afhandlingen trækker teoretisk på en kognitionsvidenskabelig bølge, som er opstået på baggrund af særligt Edward Hutchins' etnografiske arbejde. Hans argument lyder, at en kognitiv opgave kun kan løses i fællesskab ved, at (i) et team koordinerer deres handlinger, (ii) bruger deres erfaringer og (iii) anvender visse artefakter intelligent. Med andre ord kan de kognitive processer distribueres socialt, temporalt og materielt. Det betyder, at alle elementer, som bidrager til en kognitiv proces, udgør et samlet kognitivt system, og at analyseenheden bliver et system fremfor at være afgrænset til den enkelte organisme, fx individet.

Det distribuerede perspektiv på kognition er i forlængelse heraf en åbning til at undersøge og forstå læsningens kognitive karakter som mere end blot mental eller kulturel. Den kognitive proces er også forankret i læserens levede liv og fysiske krop, læserens socialitet og de konkrete fysiske strukturer, der tilsammen rammesætter læseprocessen.

I afhandlingens datasæt er der adskillige eksempler på den materielle distribution, hvor læseren blandt andet involverer artefakter (fx en kuglepen) i sin praksis. Det samme gælder, når de kognitive processer er distribueret socialt, når fx en gruppe samles om højtlesning af en tekst. Endelig viser den temporale distribution af læseprocessen sig fx ved, at læserens erfaring har betydning for, hvordan en her-og-nu-praksis håndteres. Læseprocessen er i alle disse eksempler et samlet kognitivt system, som har særlige kognitive egenskaber (fx fokus og koncentration), som adskiller sig fra kognitive egenskaber hos de individer, som indgår i systemet.

En kognitiv etnografi af læseprocesser

I et distribueret kognitionsperspektiv, hvor læsning involverer hele kroppen og omgivelserne, herunder tekstens materialitet og artefakter i det omgivende miljø, tilbyder den kognitive etnografi sig som en relevant metodisk ramme. Den kognitive etnografi arbejder med etnografiske metoder til studiet af kognitive praksisser – en kombination, der kun lader sig gøre, idet kognitive processer anskues som distribuerede, kropslige og dermed observerbare. Hutchins argumenterer i den sammenhæng for, at selve undersøgelsen af kognitive processer trækkes ud af laboratoriet og

ind i forskningsfænomenets naturlige og autentiske omgivelser.

Undersøgelsen har netop opnået adgang til de studerendes forberedende læsning, hvor de studerende videooptager deres læsepraksis i de rammer, som de naturligt selv foretrækker (hjemme, i toget, på en skærm, med snacks mv.). Dette giver unik mulighed for at analysere, hvad der egentlig sker, imens de studerende læser i ikke-eksperimentelle omgivelser. Dertil kommer videooptagelser af undervisningspraksis, de studerendes læsedag-bøger, interviews med studerende og undervisere samt andet materiale dokumenteret som fotografier (studerendes noter mv.).

Hvad undersøgelsen viser om autentiske læsepraksisser

Med det distribuerede perspektiv på læsning og den kognitive etnografi som metodisk ramme bevæger undersøgelsen sig altså væk fra den mere traditionelle eksperimentelle, laboratorieforankrede undersøgelse i retning af at indfangne *selve* læseprocessen (hvad gør læseren?) mere end *resultatet* af læseprocessen (er de stærke eller svage læsere?). Projektets innovative karakter er således både teoretisk og metodisk/empirisk og består i, at det, modsat eksperimentelle studier, skitserer en forståelse af læsepraksisser på baggrund af et temporalt rigt udsnit af læsers liv som studerende.

Det analytiske fokus retter sig mod den observerbare læsepraksis, hvor læsepraksis forstås som dét, læseren konkret gør i realiseringen og kropsliggørelsen af den kognitive proces. Dette kan manifestere sig i forandringer i gestik, mimik,

rytme og vokaliseringer samt i konkrete interaktioner med fysiske elementer i det omgivende miljø. Datamaterialet er på denne baggrund kodet ind i tre forandringsmønstre.

Det første forandringsmønster handler om læsernes anvendelse af redskaber og i det hele taget materielle artefakter i det omgivende miljø. Med analysen slås det fast, at læsning og læseprocesser er en distribueret og kropsligt kognitiv aktivitet. Især den ene læser interagerer med redskaber (papir, kuglepen mv.), lader dem interagere på varierede måder med teksten, ligesom hænder og fingre involveres i processen som eksempelvis pegeredskaber. Ligeledes underbygges antagelsen om læseres forskellige håndteringer af den kognitive proces, idet der er stor variation i omfanget og den intensitet, hvormed redskaber anvendes.

De studerendes læseproces forløber sjældent uden afbrydelser, og dermed opstår andet forandringsmønster. Analysen viser, at afbrydelserne er både multifacetterede og multifunktionelle, og der skitseres en bevægelse fra en intuitiv tilgang til afbrydelser som noget negativt og begrænsende for læseprocessen til en forståelse af, at afbrydelser også kan være positive og noget, som

bærer læseprocessen videre. Termen 'afbrydelse' efterlader videre et indtryk af, at noget stopper (evt. midlertidigt). I denne sammenhæng trækker analysen på japansk filosofi, og begrebet *senuhima* bidrager til at argumentere for en forståelse af disse forandringer som temposkift frem for som afbrydelser.

Det tredje forandringsmønster er faglig integration, idet det viser sig, at den konkrete og kropslige forankring af et abstrakt og teoretisk begrebsunivers har en betydning for de forandringer, som kan observeres, når de studerende læser. Når fx de studerende møder udfordrende konceptuelle strukturer i teksterne, viser analysen, at netop konkretiseringen i form af arbejdet med cases mv. 'sætter noget på plads' for de studerende. Ligeledes er affektive tilstande indlejret i konkretiseringsprocessen og i kognitive processer i det hele taget. Når de studerende får mulighed for at engagere sig i fx en case, bliver deres tilgang til arbejdet med teksterne mere lystfyldt.

Undersøgelsen retter sig ligeledes mod de studerendes læsning af henholdsvis digitale og papirbaserede tekster. Analysen viser, at de studerende i overvejende grad foretrækker papirbaserede tekster, især den trykte bog, men at de er i stand

til at afstemme deres formatpræference med den samlede læsesituation. Præferencen for den papirbaserede tekst viser sig særligt at være relateret til tekstens materialitet og håndgribelighed samt til interaktions- og handlemuligheder.

Samlet set er analysens resultater en karakteristik af de studerendes læsning og udfordringer med læsning af faglitteratur på deres uddannelse, og læseprocessen viser sig som en kompleks og distribueret kognitiv aktivitet. I afhandlingens afsluttende del indkredses undersøgelsens didaktiske implikationer, ligesom der perspektiveres til andre uddannelsesmæssige kontekster.

Ovenstående er en præsentation, og videre argumentation og referencer kan findes i selve afhandlingen: Jensen, M. (2022). *"Min kuglepen er en sporhund, når jeg læser": Et kognitivt etnografisk studie af læseprocesser*. [Ph.D. thesis, SDU]. Syddansk Universitet. Det Humanistiske Fakultet. <https://doi.org/10.21996/p4b0-q387>

NOTER

¹ Hutchins, E. (1995). *Cognition in the Wild*. MIT Press.